ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

ГУЗИК Микола Петрович

УДК 37.042+371.21

КОМБІНОВАНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

13.00.09 – теорія навчання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, член-кореспондент АПН України **МАЛЬОВАНИЙ Юрій Іванович,** АПН України, вчений секретар відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України **ГОНЧАРЕНКО Семен Устимович,** Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, головний науковий співробітник відділу дидактики професійної освіти;

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник **КОРОБКО Світлана Луківна,** Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, провідний науковий співробітник лабораторії психодіагностики

Провідна установа: Кіровоградський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка, кафедра

ністерство освіти і науки України,

4 року о 14 год. на засіданні ституті педагогіки АПН України

вій частині Інституту педагогіки д).

року.

Л.Д.Березівська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми. Однією з визначальних тенденцій розвитку сучасної світової освіти є її спрямованість на особистість людини. Школа має створити умови, за яких кожна дитина займе гідне з точки зору своїх інтересів і прав місце у навчально-виховному процесі, тобто його зміст і організація мають максимально відповідати індивідуальним можливостям та запитам учнів і бути зорієнтованими на їхній гармонійний розвиток. Ці гуманістичні ідеї, що сягають своїм корінням в історію педагогіки, актуалізуються сьогодні в Україні у зв'язку із процесами демократизації суспільства і суттєвими трансформаціями його цінностей. Спрямування сучасної вітчизняної школи в русло навчання, розвитку та виховання дитини як самобутньої і творчої особистості задекларовано Національною доктриною розвитку освіти, а також іншими державними документами, які визначають концептуальні засади системи загальної середньої освіти в країні.

Але, незважаючи на зміну цілей і заявлені пріоритети, а також наявність теоретичного підґрунтя для побудови особистісно орієнтованої шкільної освіти, зокрема обґрунтованих теоретико-методологічних засад гуманістичної школи і технологій особистісно орієнтованого навчання окремих предметів (дослідження Г.О.Балла, О.В.Бондаревської, М.Й.Боришевського, І.Д.Беха, В.С.Біблера, С.У.Гончаренка, С.Д.Максименка, Ю.І.Мальованого, В.В.Рибалки, П.І.Сікорського, В.О.Сухомлинського, М.О.Холодної, Г.О.Цукерман, Н.С.Якиманської та ін.), істотних сутнісних змін у масовій шкільній практиці в цьому плані не відбулося. Гострою проблемою продовжує залишатися розбалансованість між педагогічними вимогами і можливостями учнів щодо їх реалізації, неузгодженість режимів навчання з індивідуальними особливостями дитини, що є однією з найсуттєвіших причин академічних та інших невдач вихованців, яка негативно впливає на навчальну мотивацію. Пропоновані педагогічною наукою і застосовувані в освітній практиці шляхи подолання цієї проблеми не вирішують її до кінця, бо зорієнтовані, в основному, на врахування індивідуально типового в особистості школяра і залишають поза увагою індивідуально своєрідне в кожній особистості. Головною причиною такого стану є недостатня розробленість технологічних аспектів особистісно орієнтованого навчання, відсутність обґрунтування і системного опису педагогічних технологій, що забезпечують реалізацію кожним школярем індивідуальної освітньої траєкторії.

У цьому напрямку досліджень виконано дану дисертаційну роботу "Комбінована система організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі". Її назва відображає один із загальних підходів, покладених в основу створення авторської дидактичної системи, який полягає у доцільному використанні (комбінуванні) і трансформації ряду продуктивних

психолого-педагогічних ідей, спрямованих на реалізацію особистісно орієнтованого навчання. Дисертація є частиною більш широкого теоретико-експериментального дослідження педагогічної моделі гуманістичної школи, здійснюваного автором протягом останніх тридцяти років.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідних тем Інституту педагогіки АПН України "Дидактичні засади навчального процесу в 12-річній середній школі" (номер держреєстрації 0100U000047) та "Організаційно-педагогічні засади функціонування 12-річної середньої школи" (номер держреєстрації 0100U000045). Тему дослідження узгоджено з Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 4 від 22 квітня 2003 року).

Об'єкт дослідження – організація навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.

Предмет дослідження – принципи організації і зміст навчальної діяльності учнів в умовах особистісно орієнтованого навчання.

Мета дослідження полягає в теоретичному й експериментальному обґрунтуванні Комбінованої системи організації навчально-виховного процесу, що забезпечує практичну реалізацію індивідуальної стратегії навчання й розвитку школярів.

Гіпотеза дослідження: ефективність навчання і особистісного розвитку школярів в умовах класно-урочної системи можна значно підвищити, якщо організація навчального процесу забезпечуватиме вибір учнем мети, змісту і рівня навчальної діяльності, адекватних його пізнавальним можливостям, самостійне регулювання часу, необхідного для досягнення обраної мети, поетапність формування кінцевого продукту навчання, розвиток інтелектуальних умінь як органічну складову навчального процесу.

Продуктивною для забезпечення зазначених умов є ступенева структура навчального процесу, яка передбачає системну послідовність засвоєння знань від допонятійного рівня до імплікаційного.

Гармонізації особистості учнів сприятиме спрямованість змісту навчальних курсів на ціннісні аспекти розвитку людини.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз педагогічної літератури і педагогічної практики з метою з'ясування методологічних засад і передумов дослідження.

2. Обґрунтувати принципи диференціації мети й змісту навчальної діяльності школярів з урахуванням їхніх пізнавальних можливостей.

3. Розробити зміст, структуру й методику навчальних занять, що забезпечують реалізацію особистісно орієнтованої освіти учнів.

4. Розробити критерії оцінювання навчальних досягнень школярів за

дванадцятибальною шкалою відповідно до сутнісних особливостей запропонованої дидактичної технології.

5. Експериментально перевірити ефективність запропонованих підходів до організації особистісно орієнтованого навчання школярів.

Методологічну і теоретичну основу дослідження складають психогенетичний підхід та вчення про детермінацію й закономірності розвитку особистості (А.Г.Асмолов, Л.І.Божович, О.В.Запорожець, О.В.Киричук, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, М.І.Лісіна, В.С.Мерлін, С.Л.Рубінштейн); фундаментальні психолого-педагогічної концепції, що базуються на визнанні загального розвитку учнів головним завданням навчального процесу і розкривають його залежність від способу навчання (Б.Г.Ананьєв, П.П.Блонський, В.В.Давидов, М.О.Данилов, Л.В.Занков, О.М.Кабанова-Меллер, Г.С.Костюк, М.М.Скаткін); концептуальні засади гуманістичного виховання й освіти (Г.О.Балл, В.С.Біблер, С.У.Гончаренко, С.Д.Максименко, Ю.І.Мальований, А.Маслоу, К.Роджерс, В.О.Сухомлинський).

Для розробки концепції Комбінованої системи організації навчально-виховного процесу використовувалися результати досліджень індивідуальних особливостей структури пізнавальної діяльності дитини (Д.Гілфорд, М.С.Каган, О.М.Леонтьєв, Д.Рензуллі, П.І.Сікорський та ін.), інтелектуального розвитку учнів у навчанні (Л.І.Божович, З.І.Калмикова, Н.О.Менчинська, В.Ф.Паламарчук, О.Я.Савченко), наукової організації навчально-виховного процесу та його оптимізації (Ю.К.Бабанський, В.Г.Кремень, І.П.Радченко, Б.І.Русяков, М.В.Черпінський), концептуальні підходи до формування й реалізації змісту освіти (Ю.К.Бабанський, С.У.Гончаренко, В.В.Краєвський, В.С.Ледньов, І.Я.Лернер, В.О.Онищук, І.П.Підласий, О.Я.Савченко).

Методи дослідження. З метою розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження. Зокрема історико-генетичний метод дозволив дослідити суть і тенденції розвитку найвідоміших систем та технологій навчально-виховного процесу з тим, щоб з'ясувати їх можливості щодо забезпечення особистісної орієнтованості навчання.

Порівняльний метод та метод моделювання склали основу для обґрунтування сутності Комбінованої системи, опрацювання її змісту та процесуальних складових, визначення умов її реалізації у загальноосвітній школі. За допомогою цих методів було встановлено принципи диференціації змісту навчання згідно з відповідними кінцевими продуктами індивідуальної розумової діяльності учня, обґрунтовано й створено систему навчальних занять.

Суттєве місце в дослідженні займало експериментальне навчання, що проводилося за участю автора або під його керівництвом. Здійснювалися педагогічні спостереження, вивчення та аналіз стану знань, умінь і навичок учнів, рівня їх інтелектуального розвитку за допомогою різних видів контролю

та експертної перевірки безпосередньо автором, а також за участю провідних фахівців-науковців АПН СРСР, АПН України, Міністерства освіти СРСР, Міністерства освіти України та інших установ системи освіти.

Проведено всебічний кількісний і якісний аналіз здобутих результатів.

Організація та основні етапи дослідження. Дослідження проводилося поетапно упродовж 1969-1999 років.

На першому етапі (1969-1975 рр.) у ході опрацювання літературних джерел і проведення констатуючого експерименту з'ясовувалися концептуальні засади особистісно орієнтованого навчання та стан його реалізації в освітній практиці. Було сформульовано гіпотезу дослідження, визначено логіку проведення формуючого експерименту.

На другому етапі (1975-1977 рр.) розроблено модель системи навчальних занять, які реалізують принцип індивідуального підходу до учнів з урахуванням їх пізнавальних особливостей.

На третьому етапі (1977-1990 рр.) створено цілісну технологію, що реалізує особистісно орієнтовані принципи навчання.

На четвертому етапі (1990-1992 рр.) завершено розробку моделі школи-комплексу, яка функціонує на основі концепції особистісно орієнтованої освіти учнів.

На п'ятому етапі (1992-1999 рр.) проведено всебічне вивчення ефективності Комбінованої системи, що здійснювалося у процесі експериментального дослідження безпосередньо автором, а також у ході наукової експертизи із залученням фахівців АПН України.

Експериментальна база дослідження. Основною експериментальною базою, де здійснювались первинна апробація, коригування, удосконалення і впровадження у навчальний процес окремих компонентів і цілісної особистісно орієнтованої дидактичної системи, була Авторська (М.П.Гузика) експериментальна школа-комплекс, що функціонує в м.Южному Одеської області. Експериментальне дослідження ефективності запропонованих автором підходів провадилось у школах Одеської, Запорізької, Луганської, Дніпропетровської, Черкаської, Херсонської і Волинської областей. Всього дослідженням було охоплено 9 шкіл, біля 17 тис. учнів і 600 учителів.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що *вперше* розроблено, теоретично й експериментально обґрунтовано цілісну модель організації навчання в загальноосвітній школі, що забезпечує самостійний вибір учнем мети, змісту, темпу, методів і засобів навчання відповідно до його пізнавальних можливостей та освітніх орієнтацій за умов планового наповнення класних угрупувань; розроблено основні складові нової педагогічної технології, що реалізує обґрунтовану модель; визначено принципи формування змісту індивідуальних навчально-розвивальних програм, які забезпечують адекватну пізнавальну діяльність учня на заняттях; запропоновано

критерії оцінювання навчальних досягнень школярів за дванадцятибальною шкалою відповідно до основних ідей розробленої педагогічної технології. *Подальшого розвитку* набули теоретичні положення щодо індивідуалізації навчання, форм і методів його практичної реалізації в загальноосвітній школі; теоретичні основи продуктивного навчання в сучасній школі; виявлено нові технологічні резерви класно-урочної системи, щодо індивідуалізації навчання, організації персоніфікованого розвитку та виховання учнів безпосередньо на уроках; *модифіковані* критерії, за якими відбувається формування та оцінювання системних знань школярів.

Практичне значення дослідження полягає у створенні однієї з технологічних моделей організації особистісно орієнтованого навчання школярів, що відповідає стратегії розбудови шкільної освіти в Україні. У процесі дослідницької роботи автора, а також педагогів-експериментаторів із різних шкіл, було створено навчально-розвивальні програми, підручники з різних предметів, методичні матеріали, якими послуговується Комбінована система. Заснована мережа експериментальних педагогічних майданчиків всеукраїнського рівня, де навчання здійснюється за Комбінованою системою. До неї входять середні загальноосвітні школи №№ 1,5 міста Енергодару Запорізької області (довідка про впровадження № 1 від 3.09.2004 р.), середні загальноосвітні школи №№ 4,7 міста Іллічівська Одеської області (довідка про впровадження № 1 від 28.08.2004 р.),середня загальноосвітня школа-природничий ліцей № 2 міста Ананьєва Одеської області (довідка про впровадження № 17 від 29.08.2004 р.). В ряді низці шкіл України Комбінована система організації навчально-виховного процесу використовується частково. Серед них середні загальноосвітні школи №№ 1,2,4 міста Южного Одеської області (довідка про впровадження № 1 від 10.09.2004 р.).

Комбінована система організації навчально-виховного процесу, яка реалізує ідею особистісно орієнтованої шкільної освіти учнів, є предметом вивчення у ряді педагогічних університетів України (довідка №15 від 19.03.04.). Російської Федерації та інших країн. Ознайомлення з нею передбачено навчальними програмами Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України та деяких обласних інститутів підвищення кваліфікації вчителів; посилання на неї містяться в наукових працях сучасних дидактиків.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується науковою обґрунтованістю вихідних позицій дослідження, застосуванням комплексу методів, адекватних його предмету, меті і завданням, позитивними результатами дослідно-експериментального навчання, а також успішним використанням Комбінованої системи та її елементів у ряді шкіл України.

Апробація результатів дослідження здійснювалася у школах СРСР, України, країнах соціалістичної співдружності.

Результати дослідження оприлюднено й обговорено на загальних

річних зборах АПН СРСР (1979, 1980, 1982, 1983, 1984 рр.); засіданнях Вченої ради Інституту педагогіки УРСР (1977, 1990 рр.); засіданнях Колегії Міністерства народної освіти УРСР (1978, 1987, 1991 рр.); засіданнях Колегії Міністерства освіти СРСР (1979, 1986 рр.); засіданнях Колегії Міністерства освіти України (1992, 1994, 1997 рр.); загальних зборах АПН України (1994, 1997, 1999 рр.); всесоюзних та республіканських науково-практичних конференціях.

Результати наукового дослідження експонувалися на декількох виставках, а саме: ВДНГ СРСР (1982-1984 рр.), де отримали Золоту медаль ВДНГ СРСР першого ступеня; ВДНГ України (1981-1983 рр.), де отримали Золоту медаль ВДНГ України першого ступеня; виставці педагогічних досягнень країн соціалістичної співдружності (Болгарія, 1984 р.); Другій міжнародній виставці "Сучасна освіта в Україні – 1999" (Київ, 1999 р.), де отримали Диплом виставки першого ступеня.

Основні теоретичні положення і висновки дисертації знайшли відображення у 10 одноосібних публікаціях автора, у тому числі 5-ти статтях у фахових виданнях, затверджених ВАК України, та 4-х методичних посібниках.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 240 назв, 6 додатків, 24 таблиці. Повний обсяг дисертації – 230 сторінок (основний – 166 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету дослідження, сформульовано гіпотезу й завдання, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, наведено дані про впровадження її результатів у практику.

У першому розділі "Навчально-виховний процес у контексті методології та практики особистісно орієнтованого навчання" проаналізовано літературні джерела з метою визначення методологічних засад та передумов дисертаційного дослідження, подано результати констатуючого експерименту і висновки, що слугували основою для розробки гіпотези.

Теоретичні й методологічні знання в галузі особистісно орієнтованої освіти накопичувалися зусиллями творців прогресивних педагогічних ідей протягом тривалого часу. Ідея виховання вільної особистості асоціюється з такими відомими іменами, як Сократ, М.Ф.Квінтіліан, Я.А.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, Г.С.Сковорода, Я.Корчак.

Розвиток ідей гуманізації виховання у період інтенсивної уваги до нього представлено трьома етапами – від загальних ідей до аналітичних

досліджень проблеми, які переросли згодом у системне вивчення, опис та визначення цілей, змісту і методів особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу. Підтримка розумових і духовних сил у вихованні вільної особистості, що культивувалася у науковій й літературно-педагогічній діяльності провідних представників інтелігенції початку XX сторіччя (В.П.Вахтерєв, М.О.Добролюбов, В.В.Зеньковський, П.Ф.Каптерєв, О.Ф.Лазурський, А.І.Острогорський, М.І.Пирогов, Д.І.Писарєв, В.В.Розанов, І.О.Сікорський, Л.М.Толстой, К.Д.Ушинський, К.П.Яновський,), змінилася на аналітичне дослідження різних аспектів особистісної спрямованості навчання. Найбільш значущі з них такі:

– індивідуалізація: як один з аспектів навчально-виховного процесу, зміст і форми індивідуального підходу у навчанні (П.В.Вахтерєв, В.М.Екземплярський, В.В.Зеленковський, П.Ф.Каптерєв, А.І.Острогорський, М.М.Рубінштейн, І.О.Сікорський, М.В.Сіро-Корасінський); як принципова характеристика стратегії освіти (М.О.Акімова, О.Г.Гараніцька, Ю.З.Гільбух, М.П.Зажирко, В.Т.Козлова, М.С.Лейтес, Н.Г.Ничкало, В.Ф.Паламарчук, І.О.Сікорський, І.Уит, В.Д.Шадриков);

– діагностика інтелектуальних здібностей (А.Ф.Лазурський, І.А.Сікорський, пізніше Ю.З.Гільбух, К.М.Гуревич, А.К.Маркова);

– ціннісне ставлення до вихованця (Ш.О.Амонашвілі, К.Роджерс, *В.О.Сухомлинський*);

– трансформація традиційної пасивної, об'єктної позиції учня в активну, суб'єктну в рамках когнітивної педагогіки (В.В.Давидов, Д.Б.Ельконін, Л.В.Занков, І.Я.Лернер, О.М.Матюшкін, М.І.Махмутов, М.М.Скаткін, Г.І.Щукіна);

– особистісна парадигма процесу виховання (І.Д.Бех, О.В.Бондаревська, М.Й.Боришевський, Т.М.Титаренко);

- діалогічні засади як принцип взаємовідносин учасників навчального процесу (Ш.О.Амонашвілі, В.С.Біблер, О.В.Киричук, Г.О.Ковальов, В.О.Сухомлинський, Г.О.Цукерман);

- закономірності гармонізації розвитку особистості (Б.І.Додонов).

Багатий досвід аналітичних досліджень, впровадження ідей Л.С.Виготського, О.В.Запорожця, Г.С.Костюка О.М.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна в теорію й практику навчання, а також культивування ідей гуманістичної освіти (М.Маслоу, К.Роджерс, В.О.Сухомлинський) призвело до радикальних якісних змін у розробці проблем особистісно орієнтованої педагогіки. З кінця 80-х років простежується чітка спрямованість досліджень до експліцитних форм. Розробляються теоретичні засади особистісно орієнтованої освіти (Г.О.Балл, І.Д.Бех, В.С.Біблер, О.В.Бондаревська, М.Й.Боришевський, С.У.Гончаренко, С.Д.Максименко, Ю.І.Мальований, В.В.Рибалка, В.О.Сухомлинський, Н.С.Якиманська), досліджуються технології

навчання окремих предметів (В.В.Рибалка, М.О.Холодна).

На основі наукових досягнень у розробці проблеми особистісно орієнтованого навчання і матеріалів констатуючого експерименту автором визначено ключові положення методології дисертаційного дослідження. Вони наведені наприкінці першого розділу.

Таким чином, аналіз наукових здобутків у розв'язанні проблеми особистісно орієнтованого навчання дає підстави для висновку, що зусиллями вітчизняних і зарубіжних дослідників створено достатню теоретичну базу для розробки відповідних навчальних технологій. Однак цілісних загальнодидактичних технологій, що комплексно реалізують сутнісні ідеї особистісно орієнтованої освіти, досі не обґрунтовано.

Вивчення в аспекті досліджуваної проблеми шкільної практики показало, що сутність проблем шкільної освіти полягає у відчуженості значної частини учнів від школи, у відсутності в них психологічного комфорту, почуття захищеності, довіри і поваги до вчителя і, як наслідок, небажання навчатися. В свою чергу, ця відчуженість породжується відчуженістю школи від школярів, її неадаптованістю до існування різних психолого-педагогічних типів учнів, до їхніх індивідуальних особливостей і відсутністю інтересу до духовного життя школярів. Своє концентроване вираження таке ігнорування знаходить насамперед у стандартності змісту і форм навчання у загальноосвітній школі, орієнтації цілей її діяльності на забезпечення формальних показників роботи школи, вчителя й учня, у порушенні гармонійних взаємин між школярами та педагогами у навчально-виховному процесі.

Узагальнення результатів констатуючого експерименту дозволило виокремити чинники, що зумовлюють успішну реалізацію індивідуальних здібностей дитини у процесі її шкільного навчання. До найістотніших з них належать: відповідність мети, змісту, темпу навчання індивідуальним особливостям і пізнавальним можливостям школярів; рівень розвитку їхніх інтелектуальних умінь; побудова навчального процесу з опорою на ті види діяльності, які зумовлені природними здібностями учня.

У **другому** розділі "Комбінована система як форма організації особистісно орієнтованої шкільної освіти" визначено принципи та правила, згідно з якими побудована структура Комбінованої системи.

Вимоги до структури Комбінованої системи розглядаються як методологічна основа особистісно орієнтованого навчання, які визначають тенденції й особливості перспективних навчально-виховних програм, а також використовуються вчителем у виборі змісту та форм роботи з дітьми повсякденно.

Вони підпорядковані якнайповнішій реалізації складових особистісно орієнтованого навчання — ціннісного сприйняття учня й урахування його індивідуальних особливостей та перспектив розвитку, втілення у навчально-виховний процес діалогічних засад, культурної й духовної насиченості взаємодії

вихованців на уроці та шкільному середовищі у цілому.

У Комбінованій системі органічно поєднанні мета і зміст освіти, які закладені у державні навчальні програми, з метою і змістом навчання й розвитку кожного учня відповідно до його індивідуального досвіду. У контексті втілення цієї ідеї визначається індивідуальна стратегія навчання й розвитку школярів. Вона передбачає варіанти, що охоплюють лише методи, форми, темп навчання, а також такі, що стосуються і його змісту. Зміни у змісті (відносно державних програм) виявляються у його збагаченні згідно із найбільш розвиненими здібностями й схильностями учня, тобто йдеться про персоніфіковану освіту.

Наведеним умовам відповідає структура Комбінованої системи, що являє собою цілісне й гнучке утворення. Вимога щодо цілісності Комбінованої системи проявляється:

– в органічному поєднанні і взаємозумовленості внутрішньої організації програмного матеріалу, який учні мають засвоїти, принципів і способів його засвоєння, предмету та критеріїв оцінювання навчальних досягнень школярів і цілей навчання;

– в органічному поєднанні загальних цілей та завдань освіти з персональними;

– у структуруванні дидактичного процесу відповідно до поетапного засвоєння знань від допонятійного до імплікаційного рівнів;

– у забезпеченні системного впливу на учня, поєднанні завдань навчання, розвитку та виховання особистості;

– у змістовому й методичному впливі на всю сукупність індивідуального досвіду учня за умов виокремлення у його рамках найбільш розвинутих здібностей;

– у відносній завершеності процесу засвоєння навчального матеріалу в межах уроку і в той же час у змістовному зв'язку уроку з розвивальним середовищем школи, насиченим різноманіттям життя, яке скероване на максимальну реалізацію прав і інтересів учня.

Вимога щодо гнучкості Комбінованої системи стосується змісту, організаційних компонентів навчання, його методів та прийомів. Вона передбачає що:

– індивідуальний підхід до учнів у навчальній роботі виявляється у пристосуванні до їхніх індивідуальних особливостей і водночас спрямований на коригування цих особливостей у найсприятливішому для учня напрямку;

– поступово і динамічно зростає самостійність учня у виборі змісту навчання, постановки навчальних завдань, контрольних і оцінних дій, темпу навчання;

– цілеспрямовано ускладнюється навчальний зміст і процедурні компоненти процесу його засвоєння відповідно до зростаючих пізнавальних можливостей учня;

– організаційні форми дозволяють реалізувати персональний темп навчання;

– різноманітність використовуваних засобів навчання достатня для вибору найбільш ефективних відповідно до варіативних умов дидактичного процесу.

У цьому ж розділі охарактеризовано структуру Комбінованої системи, наведено системоутворюючі принципи, які покладено в основу цільового, змістовного, процесуально-технологічного та кінцево-результативного її компонентів.

Згідно з Комбінованою системою зміст навчального предмета поділяється на інформаційні блоки. Вони формуються навколо провідних теорій, які покладені в основу навчального курсу, та включають інформацію трьох типів:

– теоретичне ядро інформації (закони, правила, принципи, формули тощо);

– факти, які ілюструють, підтверджують достовірність теоретичного змісту ядра інформації (факти, які підлягають узагальненню з метою виявлення існуючих закономірностей);

– факти, за допомогою яких можна продемонструвати застосування положень теоретичного ядра інформації у навчальній практиці (навчальна інформація, що демонструє певний зразок застосування законів, принципів, правил).

Засвоєння кожного з цих блоків відбувається поетапно:

– етап, на якому учень засвоює теоретичне ядро блоку відповідної навчальної інформації (розгляд блоку навчальної теоретико-практичної інформації);

– етап, на якому учень засвоює стандартні практичні уміння та навички у межах змісту даного блоку навчальної інформації (фронтальне опрацювання матеріалу);

– етап, на якому учень засвоює теоретичні й практичні знання, уміння та навички за допомогою індуктивних методів пізнання у межах його індивідуальних можливостей (індивідуальне опрацювання персональної навчально-розвивальної програми, засвоєння та аналіз відповідних наукових фактів);

– етап, на якому учень засвоює теоретичні й практичні знання, уміння та навички за допомогою дедуктивної пізнавальної діяльності у межах його індивідуальних можливостей (індивідуальне опрацювання персональної навчально-розвивальної програми на рівні внутрішньопредметного узагальнення та систематизації навчальної інформації);

– етап, на якому учень засвоює теоретичні й практичні знання, уміння та навички в межах його індивідуальних можливостей за допомогою пошукання

індуктивної та дедуктивної пізнавальної діяльності (індивідуальне опрацювання персональної навчально-розвивальчої програми на рівні міжпредметного узагальнення та систематизації навчальної інформації);

- етап, на якому вчитель перевіряє відповідність результатів навчання вимогам державних освітніх стандартів (тематичний залік відповідності державним стандартам);

- етап, на якому перевіряються персональні навчальні досягнення учня, що включають інформаційний, діяльнісний, інтелектуальний та виховний компоненти (тематичний залік навчальних досягнень учня).

Кожен учень проходить усі сім етапів опрацювання навчальної інформації, витрачаючи на кожен із них стільки урочного часу, скільки йому реально потрібно для повного й успішного досягнення передбачених кінцевих результатів навчання. На перших двох етапах індивідуалізація забезпечується завдяки розмаїттю методичних прийомів та можливості продовжити роботу вдома. У подальшому індивідуалізація охоплює і зміст освіти. За умов планового наповнення класів та інших видів угрупувань учнів це досягається завдяки персональним і диференційованим навчальним програмам.

Диференційовані програми – програми "A", "B", "C", "D" - відрізняються одна від одної ступенем узагальнення знань і відповідним до нього рівнем мисленнєвої діяльності, що виявляється у кінцевому продукті навчання згідно із вимогами програми.

Метою навчання учнів за програмою "D" (найбільш елементарною) є досягнення ними перехідного рівня знань між допонятійними та понятійними знаннями. До цієї програми також включаються тренувальні завдання та вправи, у процесі виконання яких учень засвоює необхідні мнемонічні прийоми та методи запам'ятовування інформації. Залежно від рівня самостійності у виконанні програми, характеристики кінцевого продукту навчання й мислення учитель оцінює досягнення учня першими трьома балами дванадцятибальної системи оцінювання.

Змістом програми "C" передбачено засвоєння наукових знань, термінів, а також пов'язаної з ними фактичної інформації. Завдання та вправи повинні забезпечити послідовне засвоєння академічної інформації даного рівня, а також формування прийомів розумових дій (аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, класифікація). В залежності від якості виконання програми, рівня оволодіння понятійною інформацією і відповідними практичними уміннями та навичками (репродуктивний, частково творчий, творчий) робота учня оцінюється балами, які входять до другої тріади дванадцятибальної шкали – 4, 5, 6.

Програма "B" скерована на творче перетворення системи уявлень про ті класи теоретичної і практичної інформації, якими раніше оволодів учень, засвоєння на їх основі нових систем знань, умінь, навичок. Зміст програми формується за лінійним принципом, що віддзеркалює структуру того посібника,

за яким навчається учень. Передбачається спочатку читання тексту відповідного параграфу, виокремлення його смислових частин, кодування інформації та її зворотне розкодування. Далі програма доповнюється завданнями та вправами, виконання яких вимагає розширення та поглиблення тієї інформації, що міститься в тексті даного підручника відповідно до певних класів знань, умінь та навичок. Закінчується перший змістовий блок програми завданнями та вправами тренувально-практичного характеру й охоплює стандартні вимоги до практичних знань, умінь та навичок у межах окремих класів академічної інформації. Виконання цієї частини програми оцінюється у сім балів за дванадцятибальною шкалою.

Другий блок завдань та вправ зосереджує роботу учня на пошуку змістових та логічних зв'язків між класами інформації, засвоєними у процесі реалізації першого блоку даної програми; синтезі учнем нових її класифікацій за відповідними критеріями; узагальненні інформації, що міститься в даному її класі. Якісне виконання завдань другого блоку засвідчує, що всю потрібну інформацію в межах класів знань, практичних умінь та навичок учень свідомо засвоїв і навчився творчо застосовувати ті конкретні прийоми розумових дій, які були передбачені даною програмою. Такий кінцевий продукт навчання й мислення оцінюється у вісім балів.

Творче перетворення системи уявлень про ті класи теоретичної і практичної інформації, які вже засвоїв учень, створення на їх основі нових систем знань, умінь та навичок в залежності від умов їх застосування в навчально-виховній практиці довершує роботу учня в межах програми "В". Якісне виконання цієї частини програми свідчить про те, що учень досяг максимально можливого рівня володіння окремими класами інформації, і його робота заслуговує оцінки у дев'ять балів.

Кінцевою метою навчальної діяльності за програмою "А" є різні види трансформаційних систем знань (умінь та навичок), які упорядковані за імпліцитним критерієм. Програма включає завдання і вправи, що передбачають організацію класів інформації, засвоєних учнем за програмою "В", у відповідні системи, а також їх перетворення під час розв'язання навчальних проблем. У процесі роботи над виконанням даної програми поетапно синтезуються три нові кінцеві продукти мислення та організації знань, умінь і навичок учнів:

1) формується упорядкована система репродуктивних знань, умінь і навичок у межах тієї навчальної теми, яка вивчається, що заслуговує оцінки у десять балів;

2) завдяки трансформуванню базової системи інформації синтезуються інші системи та надсистеми теоретичних та практичних знань, умінь та навичок. У процесі цієї роботи учні навчаються застосовувати трансформаційні технології. Такий рівень засвоєння матеріалу підлягає оцінці в одинадцять балів;

3) по завершенню процесу синтезу систем академічної інформації та

мисленнєвих дій створюються умови для імплікаційних узагальнень знань, умінь та навичок. Кінцевим продуктом навчальної діяльності учня є різні види трансформаційних систем знань, умінь та навичок, які упорядковані за імплікаційним критерієм. Це найрізноманітніші умовиводи типу: "що відбудеться, якщо ...?". Цей рівень навчальних досягнень відповідає найвищій оцінці – дванадцятьом балам.

Системи знань, які може синтезувати дитина у процесі логічних дій, що відповідають імплікаціям, є дуже важливими з погляду виховання. Вони формують рівень оцінювального мислення, яке включається також в афективний розвиток особистості і таким чином забезпечує відповідний вплив її інтелекту на почуття і поведінку.

Академічний зміст на заключному етапі його засвоєння і теоретичного ускладнення інтегрується з тим змістом, який забезпечує успішне функціонування в навчально-виховному процесі найбільш розвинених позитивних здібностей дитини. Завдяки цьому вузькопредметна навчальна інформація стає життєво актуальною, а її засвоєння – природно мотивованим.

Відповідно до особливостей структурування навчального матеріалу превалює монологічна або діалогічна стратегія педагогічного впливу. Діалог на заняттях використовується не тільки з метою формування в учнів уміння вчитися, як спосіб активізації їх мислення, покращення засвоєння знань, але і як засіб пробудження в них самостійної думки.

У Комбінованій системі закладені умови для гармонійного розвитку учня, які детермінуються його потребами, інтересами, здібностями, а також динамічними характеристиками (працездатність, зосередженість, швидкість сприймання тощо). Це здійснюється перш за все завдяки раціональному поєднанню технологічних досягнень у галузі репродуктивного та інноваційного навчання. Ретельно розроблені технологічні схеми в межах такого поєднання надають можливість поступово переходити від відтворювального до творчого засвоєння матеріалу навчальної теми. Включення в навчальний процес диференційованих програм дає ефект поєднання колективних форм навчання з індивідуальними. В результаті учню надається можливість у притаманному йому темпі успішно засвоювати навчальний матеріал, використовуючи весь арсенал більш розвинених здібностей, і водночас удосконалювати ті компоненти розумової діяльності, які відстають у своєму розвитку. Таким чином забезпечуються умови для оволодіння кожним учнем знаннями, уміннями та навичками на тому рівні, що відповідає оптимальній реалізації його інтелектуальних можливостей (і, безумовно, відповідають або перевищують вимоги державних програм).

Дана стратегія реалізується з урахуванням характеру навчального змісту і вікових можливостей учнів.

Спрямованість Комбінованої системи на гармонійний розвиток

особистості учнів забезпечується завдяки посиленню уваги в навчальних курсах (як гуманітарних, так і в природничих) до ціннісних, особистісних аспектів розвитку й застосування здобутих знань у житті людини й суспільства. Приучаючи школярів до гуманістичних ідей і цінностей, а також принципів світосприйняття, учитель дбає про становлення особистості учня, його почуттів і переконань, прагнень і уподобань, життєвих планів, навчає його філософському поглядові на світ і на себе, аналізу свого буття і таким чином створює умови для найбільш вільного розкриття суб'єктного потенціалу особистості.

Основні продукти навчально-пізнавальної діяльності формуються у трьох сферах: академічній (науково-предметні знання, уміння та навички), інтелектуальній (уміння здійснювати розумові операції), комунікативній (уміння організувати навчання як навчально-пізнавальне дослідження та уміння будувати повноцінні ділові і міжособистісні стосунки з однолітками та вчителями). Усі ці досягнення становлять основу для успішного формування інтелектуальної та соціальної зрілості учнів.

Згідно з цілями навчання оцінюванню підлягають результати засвоєння знань, розвитку мислення та становлення особистісних якостей. Критеріями оцінювання в предметній галузі, про що йшла мова вище, є якості навичок, точність та повнота знань, їх системність і узагальненість. Критеріями оцінювання особистісних характеристик слугують рівні розвитку пізнавального інтересу, рефлексії, самоорганізації; у сфері співробітництва – уміння будувати ділове спілкування. Відповідно до предмету оцінювання використовуються різні форми й типи залікових завдань: письмові й усні, репродуктивні й творчі, академічні та ігрові форми. В ієрархії функцій оцінювання головна роль надається функціям діагностики, прогнозування й моделювання.

Третій розділ присвячено експериментальному дослідженню ефективності Комбінованої системи організації навчально-виховного процесу. У ньому викладено концепцію контрольно-оцінної програми Комбінованої системи й матеріали психолого-педагогічного вивчення результатів її функціонування.

Оцінювання Комбінованої системи здійснювалося шляхом аналізу досягнень у розвитку випускників школи, які навчались за цією системою з першого до випускного класів або тривалий період часу. За рядом параметрів до аналізу залучалися й дані розвитку досліджуваних на час їх навчання у третьому, сьомому та дев'ятому класах. Це давало можливість виявити випадки більш раннього прояву певних психічних новоутворень в учнів, а також повніше охарактеризувати вплив Комбінованої системи на їхнє здоров'я.

Оскільки головною ідеєю Комбінованої системи є орієнтація на особистість, то оцінюванню підлягали, крім знань, умінь і навичок, також інші параметри інтелектуального розвитку учня, його психологічна комфортність,

а також досягнення, що стосуються мотиваційної сфери й розвитку самосвідомості.

Серед інших найбільш показовими є результати, що отримані у дослідженні випускників експериментальної авторської школи (ВЕАШ) у співставленні із даними по групі випускників контрольних шкіл (ВКШ). Вони полягають у наступному.

1. Повнота, міцність і дієвість знань ВЕАШ, яку виявлено під час контрольних робіт, підтверджується їх практично 100-відсотковим вступом до вузів і подальшим успішним навчанням.

2. Важливим показником більш успішного (у порівнянні з однолітками) інтелектуального розвитку більшості ВЕАШ є прискорений темп засвоєння ними програмного матеріалу. На протязі років, що відстежувалися (1992-1997 рр.), 66% ВЕАШ закінчили середню школу раніше календарного терміну.

3. Показові результати аналізу розумової діяльності учнів. Так, у більшості ВЕАШ зафіксовані високі показники розвитку розумових операцій і якісних характеристик мислення. За цими параметрами ВЕАШ значно відрізняються від ВКШ.

За параметром "розумові операції": найвищий рівень розвитку операції аналізу виявили 72,4% ВЕАШ проти 13,2% у ВКШ; операції синтезу – 70,9% ВЕАШ проти 13% ВКШ; операції порівняння – 60,2% ВЕАШ проти 9,7% ВКШ; операції узагальнення – 70,5% ВЕАШ проти 3,2% ВКШ; операції систематизації 52,4% ВЕАШ проти 6% ВКШ; операції класифікації – 70,2% ВЕАШ проти 12,6% ВКШ; операції абстрагування – 72,9% ВЕАШ проти 12,5% ВКШ.

За параметром "якісні характеристики мислення": найвищі показники самостійності мислення виявлено у 26,6% ВЕАШ проти 11,3% ВКШ; гнучкості мислення – 78,3% ВЕАШ проти 12,9% ВКШ; критичності мислення – 70,6% ВЕАШ проти 13,5% ВКШ.

4. Для інтегральної характеристики інтелектуального розвитку ВЕАШ показові доволі високі результати щодо репрезентації ними подієвого сприймання світу. ВЕАШ демонструють спрямованість на об'єктивоване пізнання світу, вміють осмислювати дійсність у термінах причин і наслідків, а також спроможні мислити категоріями імовірного у рамках моделі "Що, якби б". В цьому відношенні вони наближаються до учнів, які в експерименті М.О. Холодної ідентифіковані як "обдаровані".

5. ВЕАШ вигідно вирізняються рівнем сформованості пізнавальної мотивації. Зокрема, в ситуації звичайного уроку зафіксована довготривала (40 хв.) стійкість пізнавального мотиву у 66,5% ВЕАШ і тільки у 30,1% ВКШ.

6. Аналіз розвитку особистості учнів як суб'єктів життєдіяльності свідчить, що 62% ВЕАШ досягли високого рівня особистісного розвитку. Їм притаманне позитивне світовідчуття та творче ставлення до навколишнього,

віра у свої сили, розуміння своєї унікальності, відчуття свої значущості і самодостатності; спроможність до адекватного самовираження; розвинені навички ефективного спілкування; сформованість життєвих планів, бажання і здатність самостійно вирішувати життєві проблеми. 33% ВЕАШ мають всі ознаки повноцінної реалізації себе як особистості найближчим часом.

7. У більшості досліджуваних зафіксовані переважаючі позитивні психологічні стани, високий ступінь адаптованості і працездатності.

8. У цілому результати вивчення розвитку учнів експериментальної авторської школи узгоджуються з результатами розвитку дітей, які навчаються за Комбінованою системою в інших школах. Таким чином, у процесі експериментальної реалізації Комбінованої системи доведено її відповідність стратегії особистісно орієнтованого навчання, а також доцільність тих найважливіших її складових, за якими формуються пільові компоненти персональної освіти учня.

ВИСНОВКИ

Протягом багаторічного наукового дослідження дидактичних засад формування у загальноосвітній школі гармонійної особистості учня на основі оптимального розвитку притаманних йому індивідуальних особливостей нами створена оригінальна особистісно орієнтована загальнопедагогічна система. Побудована на принципах, які закладені у гіпотезі дослідження, вона виявила свою ефективність щодо інтелектуального і психосоціального розвитку учнів, а також збереження їх здоров'я.

Комбінована система як така, що успішно апробована у варіативних умовах експерименту, містить певну сукупність концептуальних положень і практичних засобів. Головні із них відображені у наступних висновках.

1. Базовими ознаками особистісної орієнтації педагогічної системи є: суб'єктність учня, суб'єкт суб'єктна взаємодія дитини і дорослого, самоосвіта й саморозвиток особистості в умовах культурної й духовної насиченості змісту навчання і взаємодії учня з іншими людьми у навчальному процесі та шкільному середовищі у цілому.

2. Головним фактором реалізації ідеї особистісно орієнтованого навчання є свобода учня у виборі мети, змісту, темпу та способів своєї навчальної діяльності, самостійність її здійснення. Свобода дій учня складає основу його саморозвитку, у якому тільки й можуть повністю реалізуватися потенційні можливості дитини, проявитися своєрідність її природжених схильностей.

3. Підвищення продуктивності самостійної пізнавальної діяльності учня з позицій розвитку передбачає опосередковане педагогічне керування. Його обов'язковими умовами є:

– установка вчителя, відповідно до якої особистісне становлення учня є пріоритетним перед його функціональним розвитком, а метою її виступає не формування певних якостей, а розкриття й підтримка особистісного потенціалу учня у засвоєні ним предметних знань, культурних і духовних цінностей. Ця установка має реалізуватися у здатності вчителя бути одночасно рівноправним учасником навчального процесу і його керівником;

– гнучке проектування якостей і обсягу загальноосвітніх знань з урахуванням державного стандарту освіти;

– застосування навчальної технології, завдяки якій учень неухильно просувається у засвоєнні повноцінної діяльності і яка забезпечує умови для реалізації його освітньої траєкторії.

4. Згідно з означеними умовами принциповою характеристикою особистісно орієнтованої технології навчання є індивідуалізація – врахування наявних надбань і властивостей сприймання учня, його схильностей, перспектив розвитку та створення сприятливих умов для подальшого розвитку цих схильностей.

5. Ефективним шляхом вирішення найскладнішого технологічного питання особистісно орієнтованого навчання в умовах класу, що стосується протиріччя між стандартним змістом і формами навчання, з одного боку, й персональним запитом – з іншого, є створення універсальних форм навчального матеріалу й універсальних методик, які містять "простір" для задоволення потреб і реалізації можливостей кожного учня завдяки певним умовам. Ці умови стосуються змісту навчального матеріалу, логіко-психологічної структури навчальних завдань, а також організації процесу учіння і проявляються:

– у посиленні в різних навчальних курсах уваги до історичних, ціннісних, особистісних аспектів навчального матеріалу, а також до збагачення змісту навчальних курсів певними темами з метою задоволення персональних пізнавальних потреб учнів;

– у наявності широкого діапазону репрезентацій матеріалу за темою, що вивчається, у системній послідовності від допонятійного до імплікаційного, насиченість технологічних схем навчання прийомами, які відповідають різним типам мислення;

– у чіткому визначенні результатів засвоєння матеріалу на кожному етапі у формі кінцевого продукту навчання і критеріїв його оцінювання як умови для здійснення якісного аналізу результату засвоєння у його співставленні з метою;

– в органічному поєднанні цілей і педагогічних технік формування предметних знань і вмінь учнів та відповідних способів і прийомів розумових дій;

– у переважанні діалогічної стратегії педагогічної діяльності як такої, що адекватна принципам взаємовідносин між учасниками навчального процесу;

насиченого дослідницькими формами засвоєння знань;

у використанні персональних освітніх програм;

– у гнучких організаційних формах навчального процесу (класні заняття, заняття у групах із змінним складом, індивідуальні заняття), у відсутності фіксованого терміну атестації;

– у проведенні контрольно-діагностичних заходів за програмами, які дають змогу оцінити інтелектуальний розвиток учня, його суб'єктні й інші особистісні якості переважно на предметному матеріалі у ситуаціях навчального спілкування.

6. Досвід експериментального навчання у варіативних умовах свідчить, що Комбінована система може бути застосована в різних закладах освіти, включаючи вищу школу, а також в різних регіональних умовах (село, селище, місто).

Подальші дослідження здійснення особистісно орієнтованого навчання за Комбінованою системою автор пов'язує, у першу чергу, з комплексною адаптацією цієї системи до умов малокомплектної школи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гузик Н.П. Учить учиться. – М.: Педагогика, 1981. – 88 с.

2. Гузик Н.П. Обучение органической химии. Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.

3. Гузик Н.П. Дидактический материал по химии для 9-го класса (по лекционно-семинарской системе). – К.: Рад. школа, 1982. – 132 с.

4. Гузик Н.П. Дидактический материал по химии для 10-го класса (по лекционно-семинарской системе). – К.: Рад. школа, 1984. – 112 с.

5. Гузик Н.П. Авторская школа //Наука і освіта. Спецвипуск, квітень 1997. – С.19-22.

6. Гузик М.П. Школа, якою керує Бог. (До концепції авторської експериментальної школи-комплексу) //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2000. №1 – С. 48-54.

7. Гузик М.П. Із секретів комбінованої системи. (Організація навчально-виховного процесу за універсальною технологією) //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2000. – №2-3. С. 20-47.

8. Гузик М.П. Індивідуальний розвиток дитини: діюча модель сучасної авторської школи //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. – №1. С. 6-39.

9. Гузик М.П. Як не втратити таланти? Технологія навчання обдарованих //Директор школи, ліцею, гімназії. 2001. – №2. – С. 26-52.

10. Гузик М.П. Особистісно орієнтована дидактична система

загальноосвітньої школи //Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. – Частина І. – Харків: "ОВС", 2002.– С.393-410.

АНОТАЦІЇ

Гузик М.П. Комбінована система організації навчально-виховного процесу загальноосвітній школі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання. – Інститут педагогіки АПН України, Київ, 2004.

В роботі викладено результати дослідження авторської концепції особистісно орієнтованого навчання в загальноосвітній школі, яка отримала назву "Комбінована система організації навчально-виховного процесу". Визначено принципи проектування персональної мети навчання учнів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, описано технологію реалізації цієї мети в умовах класно-урочного навчання, науково обгрунтовано підходи до структурування навчального матеріалу, використання адекватних методів і форм навчання, охарактеризовано систему навчальних занять, що забезпечують реалізацію особистісно орієнтованої освіти школярів, вибудовано систему оцінювання досягнень учнів у розумовому й особистісному розвитку.

Основні результати дослідження впроваджено в педагогічну практику ряду шкіл України, Росії та інших країн.

Ключові слова: Комбінована система організації навчально-виховного процесу, особистісно орієнтоване навчання, персональні навчально-виховні програми, кінцевий продукт навчання, інноваційний тип навчання, індивідуальний темп навчання, залік відповідності освітніх результатів вимогам держстандартів, залік персональних освітніх досягнень дитини.

Гузик Н.П. Комбинированная система организации учебно-воспитательного процесса в общеобразовательной школе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Институт педагогики АПН Украины, Киев, 2004.

В работе изложены результаты исследования авторской концепции личностно-ориентированного обучения в общеобразовательной школе, которая получила название "Комбинированная система организации учебно-воспитательного процесса".

В диссертации сформулированы новые для отечественной педагогики принципы разработки персонального содержания обучения и его усвоения учеником, основанные на понятии "конечный продукт обучения и умственной деятельности ребенка".

Выделены следующие иерархически выстроенные конечные продукты обучения:

- понятийно-терминологические знания, умения и навыки;
- знания в рамках отдельных частей (классов) информации;
- системные знания, умения и навыки;
- модификационно-трансформационные умения и навыки (синтез новых систем знаний как в структуре предмета, так и на межпредметном уровне);
- импликационные знания, умения и навыки (синтез новых систем и надсистем знаний в ситуациях с неполными исходными данными о системе).

Определены принципы включения в учебный процесс персонифицированного содержания обучения учащихся в соответствии с наиболее развитыми способностями. Обоснована структура системы учебных занятий, разработана их специфическая типология.

Сущностная специфика Комбинированной системы заключается в подчинённости её целей, содержания, методических приёмов приоритету ценности личности ребёнка и в её направленности на развитие природных особенностей человека (здоровье, способность чувствовать, мыслить и действовать), его социальных свойств (быть семьянином, гражданином, тружеником) и свойств субъекта культуры (свобода, духовность, творчество).

В предложенной модели обучения заложена возможность выбора собственной модели учения и развития, в рамках которой только и могут полностью реализоваться потенциальные силы ребёнка, своеобразие его индивидуальности и, что не менее актуально, снимается неоправданное эмоциональное напряжение ученика, поддерживается его психическое и физическое здоровье.

Базовые условия для оптимизации процессов гармоничного развития ученика обеспечивают системная последовательность усвоения знаний от допонятийного уровня до импликационного, насыщенность технологических схем приёмами, соответствующими разным типам мышления, а также возможность свободного выбора обучающимся цели, содержания и уровня учебной деятельности, адекватных его познавательным способностям, самостоятельное регулирование времени, необходимого для достижения поставленной цели.

Разработанная процедура использования комплекса методов и приёмов обучения создаёт надёжную основу для функционирования педагогического процесса как природной системы, в которой её участники реализуют себя в сотрудничестве как активно действующие личности. Учитель, будучи партнёром субъект-субъектной учебной деятельности, развивает индивидуальность, самобытность, самоценность как своего воспитанника, так и собственные

Технология обучения, благодаря целостности и гибкости системы, заключает в себе реальные возможности продуктивного педагогического управления, диагностики и проектирования учителем персональной цели, содержания, методов и приёмов работы с учащимися, а также оценки их достижений в учебно-воспитательном процессе на всех его этапах.

Соответственно сущностным особенностям дидактической технологии разработаны критерии оценивания учебных достижений школьников по двенадцатибальной шкале.

Основные положения концепции контрольно-оценочной программы Комбинированной системы и определённые экспериментальные процедуры, включённые в данную программу, применимы при экспертной оценке реализации различных технологий личностно развивающего обучения.

Эффективность Комбинированной системы подтверждена результатами контрольных исследований, систематически проводившихся автором, а также специалистами Министерства образования и Академии педагогических наук Украины на протяжении многих лет эксперимента.Разработанная дидактическая модель служит фундаментальной основой, на базе которой создана Авторская школа соискателя. Она используется в работе ряда школ Украины, России и других стран.

Ключевые слова: Комбинированная система организации учебно-воспитательного процесса, личностно ориентированное обучение, персональные учебно-воспитательные программы, конечный продукт обучения, инновационный тип обучения, индивидуальный темп обучения, зачёт соответствия учебных результатов требованиям госстандарта, зачёт персональных образовательных достижений ребёнка.

Guzik N.P. Mixed system of educational process management in comprehensive school. - Manuscript.

The dissertation for the Ph.D. degree in pedagogic sciences, speciality 13.00.09 – theory of education. – Institute of pedagogy at the Academy of Pedagogic Science of Ukraine, Kyiv, 2004.

In the manuscript, presented are the outcomes of the research study on the author's concept of personality-oriented (student-centred) instruction in comprehensive school. The examined concept was given the title "Mixed system of educational process management". Elicited are the principles of personal instructional goal design considering individual features of a student. Techniques for realising these goals within the classroom-lesson framework described. Academic grounds are provided for applied approaches to the instructional material structuring, and to selecting adequate methods and forms of instruction. As assessment schedule for the student's achievements in intellectual and personal development was elaborated.

12 Appendices of the dissertation contain the data on effectiveness of the

Mixed system of educational process management. The main results of the study were put into pedagogical practice on a large scale in Ukraine, Russia, and other countries.

Key words: Mixed system of educational process management, personality-oriented instruction, personal programs, the end product of instruction and mental activity of the student, innovative type of education, individual pace of instruction, assessment of compliance of the student's knowledge and skills with requirements of the National Standard, assessment of personal achievements of the student in education and development.

Підписано до друку 29.09.2004 р. Формат 60x90/16.
Ум. Друк. Арк. 0,9. Обл.-вид. Арк. 0,9
Тираж 100. Зам. 73

"Видавництво "Науковий світ""
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000р.
03150, м.Київ – 150, вул. Горького, 51, оф. 1211.
227-01-89, 419-38-44